

ELS PRATENCS ALS CAMPS NAZIS LA TRAGÈDIA DE LA FAMÍLIA CORTÉS

I MARGA GÓMEZ INGLADA

Al gener de 1933, Hitler fou designat canceller d'Alemanya, després de la victòria electoral del Partit Nacionalsocialista que ell havia creat uns anys abans. Hitler pretenia implantar a tot Europa un nou ordre polític feixista, en què Alemanya seria el centre, convertida en una potència hegemònica mundial.

El seu projecte tindria una ampla acollida entre altres dirigents europeus que compartien els mateixos principis ideològics. Aquest seria el cas de l'italià Benito Mussolini i de l'espanyol José Antonio Primo de Rivera, fundador de la Falange Española. Hitler també es va convertir en un dels referents del general Franco. En esclatar la II Guerra Mundial, Franco estava ocupat en la repressió i en el control d'Espanya, però, sense amagar les seves simpaties per l'Eix, va enviar la División Azul a combatre al costat de les tropes nazis contra l'URSS.

Una de les primeres mesures de Hitler, després de dissoldre l'aparell democràtic alemany, simbolitzat en l'incendi del Parlament, el Reichstag, va ser, a partir del març de 1933, la construcció de camps de concentració per eliminar tots els sectors de la població que no considerava dignes de formar part de la nova Alemanya. Aquesta repressió es materialitza

contra grups ètnics, com els jueus i els gitans, però també contra homosexuals, comunistes, etc.

Hitler va dur a terme la seva política a l'interior, però també a l'exterior, amb tota impunitat i amb la indiferència de les potències europees. Aquestes, només es van mobilitzar arran de la invasió de Polònia, quan Hitler ja havia ocupat Àustria i Txecoslovàquia. El 3 de setembre de 1939, Gran Bretanya i França van declarar la guerra a Alemanya.

Mentrestant, a l'Estat espanyol, a finals del 1938, l'exèrcit rebel del general Franco avançava sense quasi resistència i les tropes republicanes es retiraven sense ordre. La República no podia sobreviure. Davant la caiguda imminent de Barcelona, que es produí el 26 de gener de 1939, llargues fileres de republicans intentaren travessar la frontera francesa.

El govern francès, per negligència, no havia previst l'exili dels republicans i en un primer moment tanca la frontera als refugiats que, amb poc més del que portaven posat, fugien de les tropes franquistes. La pressió internacional obliga el govern francès a obrir els passos fronterers el 5 de febrer.

Més de mig milió de persones, homes, dones i nens, van travessar la frontera en pocs dies i més de la meitat van ser internats en camps de refugiats improvisats que no reunien les més mínimes condicions de supervivència. El primer d'aquests camps s'instal·là a la platja d'Argelers, un tancat amb filat per tres bandes i el mar a la quarta. De l'únic que es va ocupar el govern francès, va ser d'establir una vigilància fèrria, perquè ningú no pogués sortir dels camps. Els primers aliments van trigar dies a arribar i la gent s'amuntegava a la sorra sense cap protecció contra el fred, sense aigua i sense latrines. La febre, la disenteria, els polls, la gana i el fred es van estendre entre els debilitats republicans. Saturat Argelers, es van obrir altres camps: Saint-Cyprien, Barcares, etc. Les condicions no van millorar gaire, però els republicans es van anar organitzant.

Hitler ocupà França al juny de 1940 i el govern col·laboracionista de Vichy signa l'armistici. Els nazis no sabien què fer amb els republicans espanyols, que encara es trobaven en els camps. En diverses ocasions es van adreçar al govern de Franco i al seu ministre d'Afers Exteriors, Serrano Suñer. El govern espanyol no va respondre a les peticions d'instruccions i, finalment, se'n va desentendre al·legant que els republicans no eren espanyols.

Finalment, el 24 d'agost de 1940, 927 refugiats espanyols van ser obligats a pujar en un tren de mercaderies a l'estació d'Angulema. Els comandaments no van donar cap explicació i dins del tren ningú no sabia quina era la seva destinació. Després d'un terrible viatge de tres dies, amb els republicans amuntegats en els vagons, sense poder bellugar-se i sense queviures ni aigua, el tren es va aturar en el camp d'extermini de Mauthausen. Tots els homes i joves de més de tretze anys van ser obligats a baixar del tren (més del 87% dels republicans internats a Mauthausen hi van deixar la vida). La resta, dones, nens i nenes, sense cap explicació, van iniciar un llarg viatge sense destinació que els portaria a Hendaia. Per a moltes d'elles, sense recursos i amb el dolor dels parents i amics que havien deixat enrere sense saber que els esperava, va començar un altre calvari a la seva pròpia terra.

Hi ha alguns testimonis de pratencs que van estar internats en camps de concentració nazis, però, en aquests moments, en desconeixem la xifra exacta. Un d'ells era Quimet Galopa Pasqual. Ell, com tants republicans, va estar a Mauthausen des dels primers mesos fins a l'alliberament. Després d'uns mesos treballant a la terrible pedrera del camp, es va ferir en un peu i el van portar a la infermeria. Allà va aconseguir caure bé al personal sanitari i s'hi va quedar fent encàrrecs i feinetes. Algunes d'aquestes eren terribles, com treure els morts i els moribunds dels trens de presoners que arribaven al camp o treure les restes humanes que no s'havien arribat a calcinar dels forns. Amb tot, va aconseguir salvar la vida.

Dels testimonis personals, del gran treball de Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*, i d'investigacions posteriors, s'han pogut confirmar els noms de cinc pratencs que hi van morir.

FRANCISCO CORTÉS BORRÁS, *mort a Gusen el 26 d'agost de 1941*

JOAN PANISELLO CONCEPCIÓN, *mort a Gusen el 22 de setembre de 1941*

FRANCISCO CAMPOS IZQUIERDO, *mort a Gusen el 24 de setembre de 1941*

JOSÉ CORTÉS GARCÍA, *mort a Gusen el 25 de setembre de 1941*

MANUEL ARNAU TÀRREGA, *mort a Gusen el 12 d'agost de 1942*

Gusen era un camp annex a Mauthausen on hi havia els forns crematoris. Les condicions de vida encara eren pitjors, si és que les condicions

infrahumanes es poden mesurar. Els presos havien de treballar en l'eliminació dels cossos dels seus companys, sovint amics i familiars, i la cendra i l'olor dels crematoris omplien tot el camp.

Joan Panisello va passar del front a un camp de refugiats a França i d'allà, el van portar a Mauthausen. Els Panisello eren cinc germans: una noia i quatre nois. Els quatre nois van anar al front. Ramon va morir a la batalla de l'Ebre; Josep va patir un consell de guerra i va estar empresonat a la Model del 1939 al novembre del 1943, quan li van donar la llibertat condicional. En Francesc i en Joan van creuar la frontera amb les seves unitats i es van trobar al camp de refugiats d'Argelers. En Francesc va tenir la sort que la seva dona, l'Agustina Vives, va aconseguir els avals necessaris per fer-lo tornar al Prat. La família Panisello va saber que el Joan havia mort per una notificació de la Creu Roja.

Els que el van conèixer, recorden que Francisco Campos era coix, un greu defecte per als nazis, que consideraven les persones amb minusvalidesa no aptes per al treball i els donaven com a únic destí les cambres de gas.

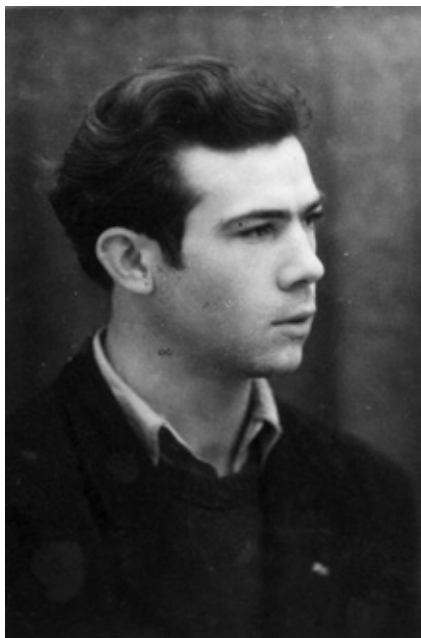
Manuel Arnau havia nascut a Tortosa l'any 1900. Durant uns mesos, entre el 1929 i el 1930, va treballar a La Seda. D'ell, només sabem que era sindicalista i que durant la guerra, és probable que anés al front.

Els Cortés, els pares (Francisco i Carmen) i set fills (José, Jacinto, Manuel, Àngel, Aurora, Àngeles i Carmen) s'havien establert al Prat procedents de Pechina (Almeria). Van fugir cap a França l'hivern de 1939, seguint la riuada de refugiats, després de recollir Pepe en un hospital de Figueres, on es recuperava de l'amputació d'una cama. Traslladats a Angulema, els alemanys els van fer pujar al tristament famós tren dels 927. El pare, en José, en Jacinto i en Manuel van ser presoners a Mauthausen, mentre que les dones i el petit Àngel foren traslladats a Hendaia, en un terrible viatge que cap d'ells no va poder oblidar.

El pare i en Pepe van morir a Gusen. El Jacinto va ser alliberat pels aliats i s'instal·là a França, on visqué fins a la seva mort. En Manuel, que es trobava en estat greu, va ser alliberat pels soldats polonesos i el portaren a Polònia, on estudià enginyeria i on visqué fins que va poder tornar a l'Estat espanyol; s'instal·là a Gijón fins a la seva mort. Només van poder tornar a Catalunya la mare, les tres filles i l'Àngel.

■ José Cortés García

■ Jacinto Cortés García, el 1946,
un any després de ser lliberat

■ Manolo Cortés García poc després
de l'alliberament del camp nazi,
el 13 de maig de 1945

■ Els Panisello eren cinc germans, una noia i quatre nois, els quatre nois van anar al front Ramon (a baix, a la dreta) va morir a la batalla de l'Ebre. Josep (a dalt a la dreta) va ser empresonat a la Model fins al 1943. Francesc (a baix, a l'esquerra) va anar a parar al camp d'Argelers. Joan Panisello Concepción (a dalt a l'esquerra), va morir a Gusen el 26 d'agost de 1941

Aurora Campmany Cortés, filla de l'Aurora, resumia per a l'exposició **El Camp de la Bota** (El Prat, desembre de 2005), la tràgica experiència que va marcar la seva família:

1930, temps de convulsions polítiques i de gana, sobretot al sud d'Espanya. Des de Pechina, un poble d'Almeria, emprenen l'aventura cap a Barcelona la Carmen García i el Francisco Cortés, arrossegant els seus fills, el Paco, el Pepe, l'Ángeles, el Jacinto, el Manolo i l'Aurora, que encara no havia fet l'any. S'instal·len al Prat atrets per la demanda de mà d'obra. Aquí lloguen una casa a "la Rambla", on el pare treballa de sabater. Els tres germans troben feina a les fàbriques properes, on entren en contacte amb moviments d'esquerres.

Sembla que les coses comencen a rutllar quan neixen els dos petits, l'Ángel, el 1932 i la Carmen, l'any 36. Però de sobte, amb només 20 anys, el fill gran, el Paco, mor d'un atac de cor sobtat.

Poc abans del final de la guerra, el Pepe és cridat a files, amb 18 anys, per anar a defensar la línia de l'Ebre, on en un esforç desesperat, molts joves, gairebé nens, van deixar la vida. Ell perd una cama i en plena retirada és enviat a un hospital militar de Figueres.

Tots s'embarquen a buscar el noi ferit. És una decisió difícil d'entendre ara, però fàcilment comprensible si pensem en una família que ja ha perdut un fill, i en el final d'una cruenta Guerra Civil. Caminant, amb les poques coses que es van poder endur, van emprendre el camí, amb les tropes rebels que els seguien molt de prop.

Un fred 8 de febrer entren a França. La primera impressió és que no els esperen amb els braços oberts. A tot Europa bufen temps difícils i la segona gran guerra és a punt de començar. Allà, després d'una parada a les platges d'Angulema, acabaran instal·lats en un "camp de refugiats" en una vella escola de Ruelles, des d'on tornaran a anar cap a Angulema quan la guerra esclati a França.

L'any 1940, els alemanys entren triomfants a París i el govern francès, reclòs a Vichy, pacta la capitulació. Dels espanyols refugiats a França, se'n desentén tothom. Així, la sort dels republicans queda en mans dels nazis, que opten per treure profit dels que poden treballar i exterminar la resta.

Els soldats alemanys van fer pujar a tothom en un tren de mercaderies, com si es tractés de bestiar. El tren, on s'amuntegaven homes, dones i nens, sense queviures ni aigua, no va parar fins a arribar a Mauthausen. A l'estació van fer baixar homes, nens i adolescents, tots els que semblaven amb prou edat per fer de mà d'obra. Les dones, desesperades, abraçades als fills petits, van veure com els seus familiars marxaven i les portes dels vagons es tornaven a tancar. La Carmen, mentre agafava ben fort els seus fills petits, jurava, "Aquí me matan, però no se me llevan a ninguno más".

Sembla que la primera intenció era portar dones i nens petits a un altre camp, aquest d'extermini, al nord d'Alemanya, però a última hora una contraordre va fer girar el tren per recórrer mitja Europa a gran velocitat i sempre de nit, fins a l'estació d'Hendaia. La tornada al Prat va deixar molt clar qui eren els perdedors d'una guerra i que no tenien dret a reclamar res del que hi havia deixat. Dels que es van quedar a Alemanya, només en van sortir els dos més joves, el Jacinto i el Manolo. L'any 1941 moren a Gusen el pare i el germà gran, el Pepe, exterminat en un camió "fantasma".

Els petits van aconseguir sobreviure, però van arrossegar problemes físics i malsons que els van acompanyar tota la vida. De la seva estada en aquells camps de la mort cal destacar que, malgrat les lamentables condicions en què es trobaven, van treure forces per organitzar-se i van formar part del grup dels joves Poschader que va aconseguir treure del camp les fotos del català Boix, testimoni clau en el judici de Nuremberg. El 13 de maig de 1945, les tropes aliades els alliberaren. El Manolo, el petit, fou enviat a un sanatori de Polònia, on va refer la seva vida. Mai més va tornar a veure la mare en vida. El Jacinto marxà cap a França; abans dels 50 anys l'artrosi que arrossegava l'obligà a retirar-se i va viure de la paga als refugiats del govern francès, l'espanyol mai el va recompensar.

La família va acabar al camp d'Angulema. La Carmen, que era molt petita, no recorda res, però sap que gairebé es mor d'unes febres que va agafar allà. Al camp, s'hi van estar des del gener del 1939 fins al 1940. Les condicions de vida van canviar quan van arribar els nazis.

L'Àngel recorda com els republicans espanyols van ser obligats a pujar al tren que, a més, va ser bombardejat, i les penúries d'un viatge en condicions inhumanes. El viatge de retorn des de Mauthausen va ser un infern encara més gran, agreujat pel dolor dels homes i nois que havien quedat enrere per força. Van estar quasi quinze dies anant d'un lloc a un altre sense que ningú sabés la destinació final del tren.

Finalment, els van portar a Hendaia i allà els van deixar en una via morta, tancats dins del tren. A l'estació, ningú sabia que eren allà dins. La poca remor que feien els *passatgers* la van sentir els treballadors, que es van quedar astorats de veure les condicions d'aquella gentada dins d'uns vagons de càrrega. D'allà, els van conduir al camp de futbol d'Irún fins que es decidís el seu destí final. Les parets del camp eren plenes de forats de bala i de taques de sang de la gent que hi havien afusellat. La decisió última va ser traslladar-los en trens al seu lloc d'origen.

Els Cortés van pujar en un tren que els va portar a Barcelona, on van ser ingressats al Palau de Missions, a Montjuïc. El Palau, una antiga construcció de l'exposició del 1929, era ple de gent sense papers que esperaven que familiars o coneguts els reclamessin. Ells tenien uns parents a Barcelona que els van anar a buscar.

■ Matrimoni Cortés

Després de tantes peripècies, van poder tornar al Prat. El seu calvari, però, encara no havia acabat. Es van trobar que els havien pres la casa que tenien a la Rambla i que no quedava res dels objectes i records que hi tenien. Quan ells van haver de marxar ho havien deixat tot embolicat i ben desat, i quan van tornar no quedava res. Ningú no els va donar raons del que havia passat, però ells mateixos van poder veure algunes de les seves pertinences a les cases dels veïns.

Durant uns dies, els van acollir uns coneguts que vivien al carrer Joan Maragall, però s'hagueren d'acomodar com van poder i dormien al menjador. Llavors, van saber que a la Colònia Americana, als afores del poble, hi havia unes casetes petites que llogaven barates. S'hi van poder instal·lar gràcies als diners que guanyava la germana gran, l'Ángeles, que treballava a la Vidrieria Jordi i gràcies als pocs diners que aconseguia la mare fent feines.

La Creu Roja els va informar de la mort del pare i del Pepe, i, amb els mesos, van rebre alguna carta dels altres fills. La mare no va perdre mai l'esperança de tornar-los a veure aviat. Com explicava l'Aurora en el programa de TV3 *El comboi dels 927*: “*La meva mare se la va emportar a l'altre món tot això. Comprava pomes, les netejava bé i les posava a l'armari i deia: 'per quan vinguin el Manolo i el Jacinto'. Les pomes es podrien i n'hi havia de tornar a posar unes altres*”.

La canalla anava creixent i van trobar una caseta petita a l'*ensantxe*, que van llogar al Martí dels Cargols. La mare no sabia llegir i amb prou feines s'havia mogut del Prat, però va saber espavilar-se per tirar endavant la família. Com molta gent en aquells anys, es va posar a fer l'estraperlo. Venia i comprava coses que aconseguia de les pageses del Prat i dels cosins de Barcelona que vivien al *barri xino*. En aquells anys, el *barri xino* era com un mercadet on es podia trobar de tot i on es venien tota mena de coses. La mare també ajudava altres dones del Prat que havien d'anar a fora, amb tren, a buscar coses per vendre. Moltes vegades, per evitar que els confisquessin el que portaven, deixaven els paquets a casa dels Cortés i la Carmen García els guardava.

Això va durar fins que els fills més petits van créixer i es van poder posar a treballar. La Carmen tenia uns deu anys quan va començar a treballar en una fàbrica d'ametlles. La seva feina era separar les bones de les dolentes i treure-les de les closques, però quan no hi havia feina a la fàbrica, li feien fer feines domèstiques a la casa dels amos. Això va durar fins que la seva mare ho va saber i la va fer plegar. Amb catorze anys va entrar a treballar a la carnisseria dels Piñol, feina que ja no deixaria fins a la jubilació.

L'Àngel va fer de paleta tota la vida. Als 11 anys agafava el tren molt d'hora, abans de les set, per anar a l'obra, a Castelldefels. Va començar, com a tots els oficis, fent d'aprenent i després el va contractar una empresa de Barcelona. Era tan petit, que un dia quan tornava de la feina, de Castelldefels, es va adonar a l'estació que no portava diners i en lloc de demanar-ne als companys, va començar a caminar cap al Prat. En fer-se fosc la mare i les germanes el van sortir a buscar i el van trobar caminant al costat de les vies.

L'Ángeles va continuar treballant a la fàbrica del vidre fins que va caure malalta. Després es va casar i es va instal·lar a Barcelona. No va tornar al Prat fins que no va enviuadar.

L'Aurora tenia molta traça per cosir i per fer mitja. Anava a ca la Leonor, prop de les barreres, al carrer Major. Després va començar a anar a Barcelona a una impremta. Va començar molt joveneta, tant que quan va anar a demanar feina li van dir que s'havia equivocat de porta i que l'escola era la del costat. L'Ángeles, al començament, l'havia d'acompanyar. De la impremta va passar a treballar a la botiga de papereria que els mateixos amos tenien al passeig de Sant Joan. Treballant de dia i estudiant de nit, va aconseguir la preparació que li calia per ser encarregada de la central d'aquesta empresa, càrrec que va ocupar fins que va deixar la feina, quan es va casar.

■ Ángel (dret, el primer de l'esquerra) i Manolo (dret, el segon de la dreta) a Mauthausen, l'any 1994

■ Carmen García, amb les seves filles, Aurora i Carmen Cortés

En aquell temps va ser quan van detenir l'Aurora, acusada de propagandista comunista. La mare, a casa, feia menjars per a treballadors. Un dels homes que hi anava li feia portar paquets. En realitat la que tenia activitats polítiques era l'Ángeles, i l'Aurora i la mare van pecar d'ingènues. A aquell home el van detenir i, per no acusar l'Ángeles, va denunciar l'Aurora. L'Aurora va ser jutjada amb altres persones acusades de ser comunistes en la primera detenció política important de després de la guerra, a l'octubre de 1950.

Com a tants nens de la postguerra, als Cortés els van robar la infantesa. Van haver de créixer abans de temps i assumir obligacions que no eren les pròpies de la seva edat. La barbàrie que va assolar l'Estat espanyol i mig món va trencar brutalment la seva família. Mai més no es tornarien a trobar tots, l'últim cop que van estar junts va ser en el fatídic tren de la mort. La seva història familiar forma part de la *Història* de tots.